

Islänning med revolver

Clint Eastwoods figurer kunde ha klivit fram ur Eddan, skriver Nils-Petter Sundgren efter att ha läst ännu en biografi.

Vad menar du med att intervjua fascisten Clint Eastwood i svensk TV", skrek den smedskjorteklädde mannen i fallet på TV2:s stormöte för ganska precis 25 år sedan. Jag hade just varit i Hollywood och träffat Eastwood för första gången och frågat honom hur han såg på den hysteriska kritiken av hans offentliga person. Clint Eastwood var varje progares niding, den reaktionära grottmänniskan som jagade upp själfsfina Krum-sympatisörer när han som Dirty Harry Callaghan, den tuffe snuten, såg mer till offren än till seriemördarens konstitutionella rättigheter. Dirty Harry tar lagen i egna händer och skjuter ner skurkarna med en vass replik. *Make my day, punk!*

Film

Richard Schickel
Clint Eastwood. En biografi.
Öv: Johan Günther
Bonniers, 1997

Dessförinnan var Eastwood känd som den cyniske prisjägaren, Mannen utan namn, i *För en handfull dollar* och andra spagettiwesterns. Regissören Sergio Leone utmanade traditionella westernskare genom att göra hjälten lika amoralisk som skurkarna. Hjälte förresten – Clint Eastwood är den evige antihjälten.

Kritikerna världen över tävlade om att häna Clint Eastwood för hans uttryckslösa spel. Och nu hade han alltså blivit Dirty Harry, fascistisk våldsmän. Till mig som till andra sade Eastwood att han inte förstod någonting, inte intresserade sig för politik och av princip tyckte illa om all överhet. Eastwood trodde att män gillade Dirty Harry för att han inte var vackrare eller äldre än de själva och att den kvinnliga publiken kände att en sån här karl kunde vara bra att ha vid sin sida om det drog ihop sig till våldsamheter.

Helgon med rykande pistol

I dag, 25 år senare, är Clint Eastwood ett helgon med rykande pistol i handen. Han är hyllad, beundrad och älskad och så rumsren man kan bli i filmvärlden. Eastwoods senaste femton år är snitslade med Oscarstatyetter, Hederslegioner och otaliga andra utmärkelser. Vem vet, en dag får han kanske Illis Quorum.

Det har skrivits en rad böcker om Eastwood. Den senaste heter *Clint Eastwood. En biografi*, av den välkände amerikanske kritiker Richard Schickel. Den är tröttsamt utförlig (560 sidor) och så kallat auktoriserad, vilket i klarspråk betyder okritisk, eftersom föremålet då får full kontroll mot att ge både sin välsignelse och långa detaljrika intervjuer. Boken hade med fördel kunna vara 150 sidor kortare. Det hade gått alldeles utmärkt att skära ned både på detaljer från filmspelningar och på utförliga recensionsutdrag. Sida upp och sida ner ältas Pauline

Spelaren. På sin väg mot filmregin tycks Clint Eastwood ha varit lika hänsynsfull som Dirty Harry.

Foto: PRESENS BILD

Kaels och andra inflytelserika amerikanska kritikers föraktfulla uttåg under Eastwood under 60-, 70- och 80-talen. Det känns som en motsvarighet till legendernas berättelser om helgonens vedermödrar på vägen mot saligheten. Självtrog jag att just motståndet från samhällets stöttelepar har bidragit till Eastwoods popularitet. Clintan blev alla grabbars polare och att hylla honom gav samma infantila njutning som att räcka lång näsa åt all världens tanter.

Schickel ger en intressant bild av Hollywoodmänniskan Clint Eastwood. Hollywood är ju inte något ställe för konfirmander. Eastwood är en driven maktspelare. På sin väg mot filmregin tycks han ha varit ungefär lika hänsynsfull som Dirty Harry. Avskedade regissörer och medarbetare kantar Eastwoods väg mot stjärnorna. Fast så uttrycker sig inte den conciliante Schickel.

Clint Eastwood är amerikansk som äppelpaj. Som minimalistisk skådespelare är han samma *no nonsense*-sort som Bogart, Wayne och Mitchum. Stark utstrålning, ingen förfällning, inget smink. Eastwoods bästa filmer är i den stora amerikanska traditionen från Huston och Ford. Det är rättframma berättelser, robust maskulin hantverk, tät dramaturgi.

Eastwoods framtoning är traditionellt amerikansk. Han ser ut som en cowboyveteran i kavajkostym. Lång, slank, hövlig men ordkarg, mistrogen mot alla auk-

toriteter och en kompromisslös individualist. I dag är Eastwood stormrik men han växte upp under knappa förhållanden. Han har i sina filmer alltid behållit ett underifrånperspektiv. Det är inte någon tillfällighet att alltid haft sin största publik hos de missgynnade i samhället. Dirty Harry är en *working class hero*, fast inte av den politiskt korrekta modellen. Han har alltid varit omtyckt av den svarta publiken. "Jag tror dom tycker om Harrys *street attitude* och oberoende. Alla gillar drömmen om det fullständiga oberoendet och individualismen."

Beundrar bop-musiker

Eastwood hör hemma i klassisk amerikansk film, men inte helt. Schickel drar intressanta paralleller mellan hans nonchalant avspända spelstil och de amerikanska bop-musiker han beundrat så mycket sedan unga år. Eastwood har alltid varit mycket musikintresserad, främst av jazz, men i sin film *Honky Tonk Man* spelar han döende folkmusikartist i Nashville. I *Bird* ger han ett känsligt men osentimentalt porträtt av Charlie Parker. Schickel menar att Eastwood i sitt sätt är lika litet insmickande som musiker som Thelonius Monk och Max Roach. Och att hans spel är lika opolerat och rufft, lika nonchalant mot publiken.

Alltsedan åttiotalet står Eastwoods aktier på *all time high* på den kulturella kapitalmarknaden.

Det var länge sedan Orson Welles sade att Clint Eastwood var världens mest underskattade filmregissör. Omvärderingen av Clint Eastwood hänger samman med den förändrade synen på USA och amerikansk film. Under sjuttioalet var USA för många ett land i moraliskt förfall med Vietnamkriget och Watergate. I dag är det som bekant världens enda stormakt och sheriffen som håller efter busarna. Och eftersom den amerikanska filmen har total marknadsdominans i hela världen med undantag möjligtvis för Kina och Nordkorea står den i förgrunden för den internationella filmkritikens intresse.

Eastwoods huvudroller är djupt ensamma, i grunden tragiska. De kämpar mot det onda men får ingen belöning, bara en fläkt av dödens kyla.

Varje gång Clint Eastwood får en utmärkelse eller ett pris ser han lika oskyldigt förvånad ut. Men oskulden är spelad. Med sitt raka, hövliga och intresserade sätt att svara på frågor är han omtyckt av journalister. Och hans passion för filmen som konst hjälper till att jämna vägen till ärans portar. Han är en utomordentlig PR-man.

Men viktigast är förstås att man upptäckt kvaliteterna i Eastwoods bästa filmer som *Pale Rider* och *De skoningslösa*, bägge westerns. Eastwoods huvudroller är i bägge fallen djupt ensamma, i grunden tragiska. De kämpar mot det onda men får ingen belöning, bara en fläkt av dödens kyla. Clint Eastwoods män ler inte i onödan. De är lakoniska som sagornas islänningar. "Vi är tre. Smith och Wesson och jag". Eastwoodmänniskorna och de gamla islänningarna hade också samma känsla för ödets oundviklighet. William Munny, grisfarmaren som i *De skoningslösa* för en sista gång återuppträffat sitt gamla yrke som prisjägare, genomför den slutliga duellen som en rit, skjuter den skurkaktige sheriffen och hans kumpaner i en magnifik massaker, drar i väg, byter namn och försvinner i det okända.

"Det finns ingen andra akt i amerikanska liv" är ett Arthur Miller-citat som Clint Eastwood satt som motto för filmen *Bird*. Eastwoods eget liv negerar påståendet. Han har förstätt att utnyttja sitt äldre till att göra intressantare, mer nyanserade roller. Flera generationer har följt och följer Eastwood från det han var kaxig ung man med ponchon över axeln till de sena filmernas slitne melanholiske cowboy som rider bort mot skymning och solnedgång.

Självt tar den blygsamme Eastwood allt med ro och menar att unga filmkritiker är vänligt stämde mot honom av nostalgiska skäl. "De har kanske haft sina biodes på mina filmer. Jag ingår i människornas medvetande. Och kanske har de gripits av förnåd inför mina grått hår", sa Eastwood med ett snett leende som avskedreplik senast vi skildes.

NILS-PETTER SUNDGREN

Platons drömstat

Ulf Jönsson har läst Salminens essäer om Medelhavets kulturer.

Att Sicilien blev som det blev är inte konstigt. Sedan tretusen år verkar det som om varenda stolle av något format har testat sina tankespöken just på sicilianarna.

Historia

Johannes Salminen
Undret i Bagdad
Bonnier Alba, 1997

Under romartiden var Sicilien skafferiet, ingenstans växte druorna saftigare och vetet högre, skriver Johannes Salminen i essäsamlingen *Undret i Bagdad*. Det som inte var åkrar var skog, endera glesa ekskogar där en strategiskt svept Amor jagade en om möjligt än lättkläddare Psyche eller doftande pinjedalarna med porlande källor, där vandrande kunde släcka sin törst.

Först ut var Platon, som på genomresa 388 f Kr hade en affär med lille Dion, måg till tyrannen Dionysius. När tyrannen 20 år senare lämnade in fick filosofen ett bud från Syrakusa som han inte kunde nobba, en chans att prova ideerna från *Staten* i full skala. Invånarna blev snart varse att de bytt en full tyrann mot en nykter och tog livet av honom.

Efter grekerna följde romarna. Ön – sade Cicero – lärde romarna "vilken fin sak det var att regera över främmande folk". Här startade Euno det stora slavupproret år 130 före Kristus och präglade mynt med fruktbarhetens gudinna, Demeter, på. Humanisterna har från renessansen och framåt låtsats som om Euno aldrig funnits.

Kung Roger och grekerna

Palermo erövrades av araberna år 831 och genom deras bevattningskonst mångdubblades skördarna. Citroner och apelsiner infördes i floran. På 1100-talet kom normanderna. Kung Roger föredrog arabiska lärde och sponsrade Al Idrisis stora geograf, lät översätta Euklides och Ptolemaios och – sorgligt nog – även Platon. Ingen fäste större vikt vid hufdärg eller ursprung förrän 1189, då araberna blev syndabockar när fejd utbröt bland normanderna. Tyskarna blandade sig i, mulåsnor fraktade hem Siciliens skatter över Alperna. Som 3-åring blev Frederik II av Hohenstaufen kung i Palermo, senare en hejare på provençalsk lyrik och omgiven av ett eunuckbevakat harem, ett saracenskt livgarde, leoparder och kameler.

Men inte ens Salminen förstår att uppskatta maffian, som började i de bästa syften som sicilianiskt civilförsvar. I stället skyller han mycket av förfallet på den. *Undret i Bagdad*? Ja, han berättar också om hur den lilla köpstaden i skiljet mellan Eufirat och Tigris växte till en världsmetro-pol under Harun al-Raschid och om den förtäflige Saladin bravad. Men detta var före de intelligenta bombernas tid.

ULF JÖNSSON